

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre de 2016)

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

**MENORCA
TALAIÒTICA**

Candidata Patrimoni Mundial

MENORCA
RESERVA DE BIOSFERA

EDITA:

Consell Insular de Menorca
Secció d'Arqueologia del Col·legi
Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de
les Illes Balears

ISBN:

978-84-947-942-0-9

DIPÒSIT LEGAL

ME - 762/2017

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre del 2016

[Coordinació Monserrat Anglada Fontestad, Mateu Riera Rullan, Antonia Martínez Ortega

464 p. 21 x 21 cm. ISBN 978-84-947942-0-9

1. Arqueologia - Menorca - Congressos

902 (460.32)

SUMARI

LA NAVETA DES CALÓ DE BETLEM (ARTÀ): UNA NOVA ESTRUCTURA D'HABITACIÓ DE L'EDAT DEL BRONZE DE MALLORCA	15	RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL JACIMENT DE SES TALAIES DE CAN JORDI (SANTANYÍ).....	95
Alejandro Valenzuela, Josep Antoni Alcover		Montserrat Anglada, Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Damià Ramis	
LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES). DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS 2013-2015.....	21	ES ROSSELLS: RESULTATS PRELIMINARS DEL PRIMER PROJECTE TRIENNAL.....	105
Lua Valenzuela, Beatriu Palomar, Nicolau Escanilla, Francisca Cardona i Llorenç Oliver		Francisco Bergues, Rafel Font, Alejandra Galmés, Celia González, Cristoph Rinne, Javier Rivas, Bartomeu Salvà, Paloma Salvador	
BOTONS AMB PERFORACIÓ EN “V” A LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES, MALLORCA).....	29	LES TASQUES ARQUEOLÒGIQUES D'AMICS DEL MUSEU DE MENORCA A L'ÀREA SUD-EST DE TORRE D'EN GALMÉS (ALAIOR-MENORCA).....	115
Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Lua Valenzuela		Martí Carbonell, Borja Corral, Francesc Isbert, Carmen Lara, Cecilia Ligeró, Ester Marcos, Joaquin Pons, Carlos de Salort	
ARQUITECTURA Y TERRITORIO DE LAS NAVETAS FUNERARIAS DE MENORCA.....	39	RESULTATS DE LES INTERVENCIIONS REALITZADES A LES HABITACIONS ADOSSADES AL TALAIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL, MANACOR.....	125
José Simón Gornés Hachero		Magdalena Salas Burguera, Damià Ramis Bernad	
ELS MATERIALS TALAIÒTICS DE LA COL·LECCIÓ VIVES ESCUDERO. LES EXCAVACIONS DE TIRANT I BINIDONAIRE.....	49	APLICACIONS DE SINTAXI ESPACIAL EN ESPAIS DOMÈSTICS BALEARIS EN EL MARC DEL PROJECTE MODULAR.....	133
Octavio Pons Machado		Octavio Torres Gomariz	
INDUSTRIA ÓSEA DE LA NECRÓPOLIS DE SON PELLISSER; EL “TAP” EN LA ARQUEOLOGÍA MALLORQUINA.....	57	RESULTATS PRELIMINARS DE LES EXCAVACIONS AL RECINTE DE TAULA DE SA CUDIA CREMADA	139
Mercedes Alvarez Jurado-Figueroa, Agustín Fernández Martínez		Montserrat Anglada, Cristina Bravo, Irene Riudavets	
ELS ENTERRAMENTS EN CALÇ DE SA COVA DE NA PRIOR (BARRANC DE BINIGAUS, MENORCA).....	65	UN INTENTO DE ANALIZAR LA DISTRIBUCIÓN ESPACIAL DE LOS ARTEFACTOS EN LAS TAULAS DE MENORCA.....	147
Mark Van Strydonck, Guy De Mulder, Montserrat Anglada, Laurent Fontaine		Guy De Mulder, Ann-Sophie De Witte	
XARXES VISUALS I CONNECTIVITAT DURANT L'EDAT DEL FERRO A MALLORCA. EL CAS DE LA PENÍNSULA DE CALVIÀ.....	75	MENORCA ENTRE CARTAGO Y ROMA: AVANCE DE LA EXCAVACIÓN DEL PROYECTO MODULAR EN EL POBLADO TALAYÓTICO DE SON CATLAR (CIUTADELLA).....	153
Alejandra Galmés Alba, Manuel Calvo Trias (Universitat de les Illes Balears)		Fernando Prados, Helena Jiménez, María José León, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, José J. Martínez	
ESTRUCTURES INÈDITES AL SECTOR NORD DE LA NECRÓPOLIS DE SON REAL, SOLUCIONS DE PRESERVACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL I AMENACES	85		
Jordi Hernández-Gasch, Bernat Burgaya Martínez, Francisca Cardona Lopez, Margalida Munar Grimalt			

CONTEXTOS CERÁMICOS EN TORRELLAFUDA (CIUTADELLA, MENORCA). ANÁLISIS DE MATERIAL DE SUPERFICIE.....	161	ENTERRAMIENTOS ALREDEDOR DE LA BASÍLICA DE SANISERA (MENORCA). ESTUDIO ANTROPOLÓGICO Y DE LOS RITUALES FUNERARIOS.....	241
Helena Jiménez, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, Fernando Prados, José J. Martínez		Llorenç Alapont, Lisa Monetti	
AVANCE EN LA INVESTIGACIÓN DEL MUNDO FUNERARIO POSTALAYÓTICO MENORQUÍN EN EL MARCO DEL PROYECTO MODULAR: HIPOGEOS Y PROBLEMÁTICA DE ESTUDIO.....	173	APORTACIÓ A LA CRONOLOGIA DE LA POSSIBLE ESGLÈSIA O INSTAL·LACIÓ MONACAL ANTIGA DE L'ILLA D'EN COLOM, MAÓ.....	251
Sonia Carbonell Pastor		Joan C. De Nicolás Mascaró	
ENTERRAMENTS EN CISTA VORA LA MAR A SALAIRÓ, ES MERCADAL, UNA NOVA TIPOLOGIA DE JACIMENTS FUNERARIS DEL TALAÏÒTIC FINAL DE MENORCA.....	179	LA MAQBARA DE YABISA A TRAVÉS DE LA EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA EN EL SOLAR DEL ANTIGUO EDIFICIO DE LOS SINDICATOS: CALLE BARTOMEU VICENTE RAMON, 33....	261
Joan C. De Nicolás Mascaró, Miquel A. Pons Carreras		Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova, Almudena García-Rubio	
ELS NESÒNIMS D'EIVISSA A L' <i>ITINERARIUM MARITIMUM: INSULA DIANA LESBOS EBUSOS</i> (WESS. 510, 4).....	189	TAFONOMÍA FUNERARIA DE LA MAQBARA DE YABISA.....	269
Bartomeu Obrador Cursach		Almudena García-Rubio, Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani.	
NUEVOS APUNTES SOBRE EPIGRAFÍA ANFÓRICA HISPÁNICA Y AFRICANA DE LA MENORCA ROMANA.....	195	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE CAS SELLERÀS (ES MONESTIR, LA MOLA, FORMENTERA). LES DADES D'UNA ACTUACIÓ PREVENTIVA.....	275
Piero Berni Millet, Joan C. De Nicolás Mascaró, Élise Marliere, Josep Torres Costa		Ricard Marlasca Martín, María José Escandell Torres, Josep M ^a López Gari	
LA IMPORTACIÓN DE ÁNFORAS EN EL YACIMIENTO DE SON FERRANDELL OLEZA.....	207	PRIMERES DADES SOBRE LA CERÀMICA ANDALUSINA DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA)....	285
Guy De Mulder		Alejandro Ramos Benito	
<i>SES LLUMETES</i> : EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA DE UNA NAVE ROMANA DEL S. I D.C. EN LA PLAYA DE PORTO CRISTO.....	217	ESTUDI TIPOLÒGIC I ARQUEOMÈTRIC D'UNA SAFA SINGULAR RECUPERADA A LA TORRE III DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA).....	293
Sebastià Munar, Carlos de Juan, Albert Martín, Javier Rodríguez		Alejandro Ramos Benito, Daniel Albero Santacreu, José C. Carvajal López	
ESTUDI DELS MATERIALS CERÀMICS D'ÈPOCA ANTIGA TROBATS A PORTOCRISTO (MANACOR – MALLORCA), DURANT LA CAMPANYA DE PROSPECCIONS I SONDEJOS SUBAQUÀTICS DE 2012.....	225	ANÀLISI PETROLÒGICA PRELIMINAR DE LA CERÀMICA ISLÀMICA DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ, MALLORCA).....	301
Mateu Riera Rullan, Sebastià Munar Llabrés, Albert Martín Menéndez		Daniel Albero Santacreu, Guillem Mateu Vicens, José Cristóbal Carvajal López	
REINTERPRETACIÓN DEL EDIFICIO 11 DE SANISERA (SANITJA, MENORCA). ¿ES UNA BASÍLICA?.....	237	LA REHABILITACIÓ DEL CONVENT DE SANT DIEGO O PATI DE SA LLUNA (ALAIOR, MENORCA): UN LLARG PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE PATRIMONI HISTÒRIC.....	311
José Miguel Rosselló Esteve		Antoni Ferrer, Joana M. Gual, Martí Carbonell, Rafel Mus, Bernardí Seguí	

REIVINDICACIÓ DE LOS ANTIGUOS GRABADOS DE LOS HIPOGEOS PREHISTORICOS DE MENORCA (II): LOS GRABADOS NÁUTICOS Y LOS “SAGRADOS”.....	319	LA REDESCOBERTA DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI DE MURO (MALLORCA): RECERCA, RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ SOCIAL DE L'ASSENTAMENT DE L'EDAT DEL FERRO DE SON SERRA.....	401
Joan C. De Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau Fernández, Mónica Zubillaga		Margalida Rivas Llompart, Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig Palerm, Bernat Burgaya Martínez, Margalida Munar Grimalt	
LA COL·LECCIÓ UL·LDEMOLINS D'OBJECTES ARQUEOLÒGICS DE SA CUDIA CREMADA, MAÓ, UNA O MÉS NECRÒPOLIS AL JACIMENT?	329	COVES FORN? NOVES REFLEXIONS ENTORN AL RITU DE LA CALÇA A MALLORCA.....	411
Joan C. De Nicolás Mascaró		Jaume Deyà Miró	
L'ABOCADOR ROMÀ I MEDIEVAL DE SA MURADETA-ES PLA DE SANT JOAN, INDICADOR DE LA VIDA DOMÈSTICA DE IAMO, CIUTADELLA, PART I: L'ÈPOCA ROMANA I VÀNDALA (SEGLES I-VI).....	339	DESENVOLUPAMENTS DEL LLENGUATGE LÚDIC EN LA DIDÀCTICA DELS PROCESSOS CULTURALS: EL CAS DE LA PREHISTÒRIA RECENT A LES ILLES BALEARS.....	421
Joan C. De Nicolás Mascaró		Maite Noguera Tugores	
RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA PARA LA AMPLIACIÓN DE LA CARRETERA C733 EIVISSA-SANT JOAN.....	351	LA RUTA ARQUEOLÒGICA SENCELLES-COSTITX. UN EXEMPLE DE COL·LABORACIÓ INTERMUNICIPAL PER A LA RECERCA I LA SOCIALITZACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC.....	425
Jesús Martín Alonso, María Lourdes López Martínez		Francisca Cardona, Marc Ferré, Sebastià Munar, Beatriz Palomar, Lua Valenzuela	
INTERVENCIONES ARQUEOLÓGICAS EN LA FORTIFICACIÓN RENACENTISTA DE DALT VILA (EIVISSA).....	359	NOVES TASQUES DE CONSOLIDACIÓ I RESTAURACIÓ AL POBLAT DE CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA, ILLES BALEARS). LES CAMPANYES DE 2015-2016.....	433
Anna Artina		Margalida Munar, Bernat Burgaya, Edgard Camarós, Marian Cueto, Luis Teira, Pau Sureda	
DE LA PREHISTÒRIA A LA HISTÒRIA: CANVI I CONTINUÏTAT EN ELS HÀBITS ALIMENTARIS DELS HABITANTS DE LES ILLES BALEARS A PARTIR DELS ESTUDIS DE ¹⁴ C I ISÒTOPS ESTABLES ($\Delta^{13}\text{C}$ I $\Delta^{15}\text{N}$).....	369	LA CARTA ARQUEOLÒGICA SUBACUÀTICA DE FORMENTERA (2015-2019).....	441
Mark Van Strydonck, Mathieu Boudin, Damià Ramis		Enrique Aragón, Sebastià Munar, Javier Rodríguez	
PROYECTO D'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA DE LA COVA DEL MOLÍ D'EN GASPAR DE SES CASES NOVES DE SINEU: CAMPANYA DE 2015. APROXIMACIÓN A LA ESTRUCTURA DEL POBLAMIENTO DE ÉPOCA ROMANA, TARDOANTIGUA Y MEDIEVAL ISLÁMICA DEL TÉRMINO MUNICIPAL DE SINEU (MALLORCA). APUNTES METODOLÓGICOS.....	379	EL DERELICTE DE CALA SANTANYÍ. PRIMERS RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA SUBAQUÀTICA DE JULIOL 2015.....	449
Julio M. Román Punzón, María José Rivas Antequera, Bartomeu Vallori Márquez, Mateu Riera Rullan		Enric Colom Mendoza, Aurora Rivera Hernández, Andrea Torres Ferrer	
ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA SOBRE MOLES I MOLERES DE L'ILLA DE MALLORCA	389	ELS PLANS DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES ILLES BALEARS.....	457
Joaquim Sánchez Navarro		M. Cristina Rita	

L'ABOCADOR ROMÀ I MEDIEVAL DE SA MURADETA-ES PLA DE SANT JOAN, INDICADOR DE LA VIDA DOMÈSTICA DE IAMO, CIUTADELLA, PART I: L'ÈPOCA ROMANA I VÀNDALA (SEGLES I-VI)¹

Joan C. De Nicolás Mascaró
(IME, CEFYP)

INTRODUCCIÓ

L'estiu de 1974, mentre es buidava de terra, sense cap mena de control, un hort des Pla de Sant Joan, entre aquest i sa Muradeta, per a fer-hi un bar vora el port de Ciutadella, alguns amics recollírem diverses ceràmiques al lloc on els camions buidaven la seva càrrega de terra procedent de l'hort. Algunes d'aquestes ceràmiques es dipositaren a un magatzem municipal, ja que el petit museu que s'allotjava a la planta baixa de l'Ajuntament de Ciutadella estava tancat i pendent d'obres.

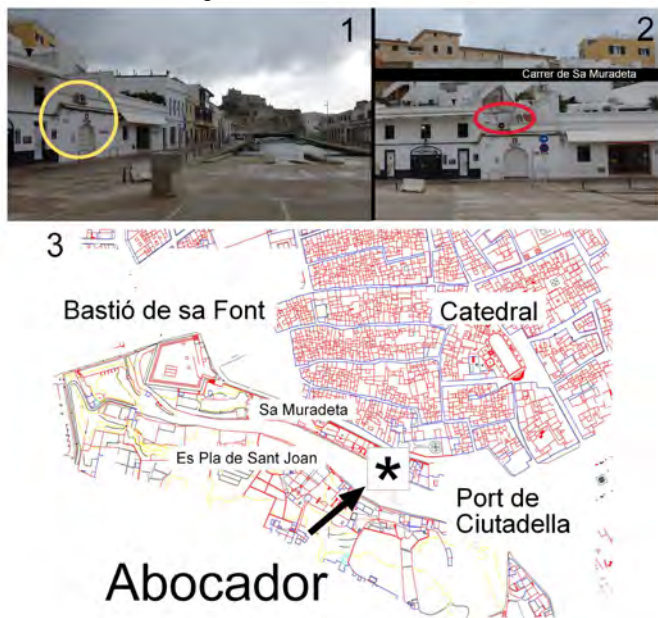

Figura 1. Ubicació de l'abocador romà fora de les murades de Iamo, Ciutadella, entre sa Muradeta i es Pla de Sant Joan, vora el port (fotos B. Moll).

No sé què se n'ha fet, d'aquestes ceràmiques, excepte les que jo mateix vaig recollir i que ara, documentades de la millor manera que he pogut, es presenten aquí i es dipositen al Museu Bastió de sa Font. Aquests objectes fan palès, com calia esperar, que a la part exterior de l'antiga murada de Ciutadella, de la qual gairebé només s'ha conservat el nom al carrer de sa Muradeta, hi havia un abocador de deixalles domèstiques d'alguns moments de la romanització fins a l'època medieval (fig. 1). La cronologia més ben documentada d'aquest recull és, com veurem, de l'època tardoromana i vàndala, moments ja documentats a les excavacions del solar de Correus i del subsòl de la Catedral, a més d'altres petites intervencions puntuals que es poden complementar amb aquestes dades de l'antiga Iamo. Però sobta en aquest cas concret —ja ho podem dir ara— l'absència de testimonis dels segles bizantins, que també sabem que estan documentats en altres llocs de la ciutat. Poca cosa més que una relació dels objectes que es localitzaren a l'abocador amb indicació de la seva cronologia és el que es pot aportar aquí per raons òbvies de manca d'espai.

VAIXELLA SUD-GÀL·LICA I HISPÀNICA (fig. 2,1)

Els objectes més antics procedents de l'abocador són uns fragments de ceràmica que cal considerar com a residuals dintre del conjunt i que es poden datar entre el segle II aC i el segle II dC, dos fragments d'atuell indeterminats de campaniana B que no s'han dibuixat i diversos fragments de sigil·lades sud-gàl·liques i hispàniques que es relacionen seguidament:

Dragendorf 24/25, sud-gàl·lica llisa. Vora amb petit aplic en relleu. 15-40 dC (fig. 2,1,1).

Dragendorf 27, sud-gàl·lica llisa. Dues vores. 40-300 dC (fig. 2,1,2 i 3).

Dragendorf 29, sud-gàl·lica decorada. Fragment de carena decorada amb relleus 40-90 dC (fig. 2,1,4).

Fragment de base de forma indeterminada, amb segell il·legible amb dues lletres visibles: (.) L N(.) (fig. 2,1,5).

¹ In memoriam Manu Puceta i Conrad Llabrés

Dragendorf 15/17, hispànica llisa. Fragment de carena. 40-300 dC (fig. 2,1,6)

Dragendorf 37, hispànica decorada. Vora i fragment de cos decorat amb fris de rosetes encerclades. 40-300 (fig. 2,1,7 i 8).

***Sigillata lucente* (fig. 2,2)**

Nou fragments de ceràmica de quatre atuellis diferents es poden incloure en el grup de la *terra sigillata lucente*, del sud de la Gàl·lia: dues formes obertes, una assimilable a la Lamboglia 1/3 (fig. 2,2,9) i una altra desconeguda (fig. 2,2,10), i dues formes tancades Lamboglia 14/26 (fig. 2,2,15 i 16). Aquesta ceràmica té una difusió gairebé estrictament costanera a la Mediterrània occidental i encara que originalment es pensava que era una ceràmica de la segona meitat del segle III i del segle IV, ara està plenament confirmada la seva documentació a la primera meitat del V o fins i tot més endavant, i la forma Lamboglia 1/3 és la més recurrent. Pel que respecta a les Balears, es documenta a diversos jaciments de Mallorca, com a Palma, a Pollentia i, entre d'altres, a les instal·lacions de sa Mesquida, de Santa Ponça, Calvià, on es localitzaren fragments de més de noranta individus, la major part de la primera meitat del segle V, en què destaca també la copa Lamboglia 1/3, amb una molt discreta presència de la gerreta Lamboglia 14/26 (Orfila, M.; Cau, M.A., 1994, 268-270). També apareix en contextos tardans a Eivissa i a Menorca, especialment a les excavacions del solar de Correus (Riera Rullan, 2000, 135-136). Caldria esperar una cronologia tardana de finals del IV o inicis del V per a les *lucente* de sa Muradeta.

VAIXELLA DEL NORD D'ÀFRICA

Vaixella de tipus A (TSAA), (fig. 2,3)

H-8. Dos fragments de vora de les copes carenades A i B, que es poden datar la primera entre els darrer decenni del segle I i la meitat del segle II, i la B entre 150-200 (fig. 2,3,17-18).

H-9. Tres fragments de vores d'aquests bols, dos del tipus A amb possible data entre 100 i 160, i un del B, sense decoració amb rodeta, que es pot datar entre 150 i 200 (fig. 2,3,19-21).

H-14, 14/17, 15, 16 i 17. Fins a nou fragments de vores

poden pertànyer a bols d'aquests tipus, amb una cronologia entre la meitat del segle II i la meitat del III (fig. 2,3,22-30).

H-26. Dos petits fragments de vores dels bols, que es daten entre 160 i 220 (fig. 2, 3,31-32).

H-31. Almenys un bol o plat fondo sencer d'aquesta forma, que es pot datar a la primera meitat del segle III (fig. 2,3,33).

H-45^a. Fragment d'una sola vora decorat amb rodeta de gran plat fondo que es data entre 230/240-320 (fig. 2,3,34).

Vaixella de tipus C (TSAC), (fig. 2,4)

H-52 A i B. Fragments de sis petits bols, tres dels quals porten ornamentació d'elements en relleu aplicats a la vora: un o tal vegada dos cavalls al galop, una llebre corrent cap a l'esquerra i una fulla de palmera (Hayes, 1972, 215-216: elements 9,16 i 25). Es daten entre 300-350 i potser fins al segle V (fig. 2,4,34-39).

H- 53 A o B. Dos fragments de vora amb els típics solcs interns d'aquesta forma i un fragment del cos amb element ornamental en relleu aplicat, un brot de raïm (Hayes, núm. 27), datats entre 350 i 430. (fig. 2,4,40-42).

Vaixella de tipus D (TSAD), (fig. 3,1)

H-32/58A i B. Vores d'una desena de plats fondos, que es poden datar entre finals del segle III i principis del IV (fig. 3,1,1-10).

H-59B. Vores de set plats fondos, que es poden datar entre 320-420 (fig. 3,1,11-17).

H-58 a 67. Tres fragments de bases planes amb decoració estampada del tipus A de plats fondos de finals del s. IV o principis del V (fig. 3,1,18-20).

H-53B. Un fragment de bol decorat internament amb rodeta, datat c. 370-430 (fig. 3,1,21).

H-67. Fragments de fins a nou plats fondos, que es poden datar entre 360 i 470 (fig. 3,1,22-30).

H-61A/B. Dos fragments de vora d'aquest bol, que es data c. 400-450 (fig.3,1,31-32).

Com es pot veure tota la vaixel·la de TSAD pertany a moments just abans del domini vàndal de l'illa, però que en gran part podrien haver estat rebutjades al llarg d'aquest període tan desconegut.

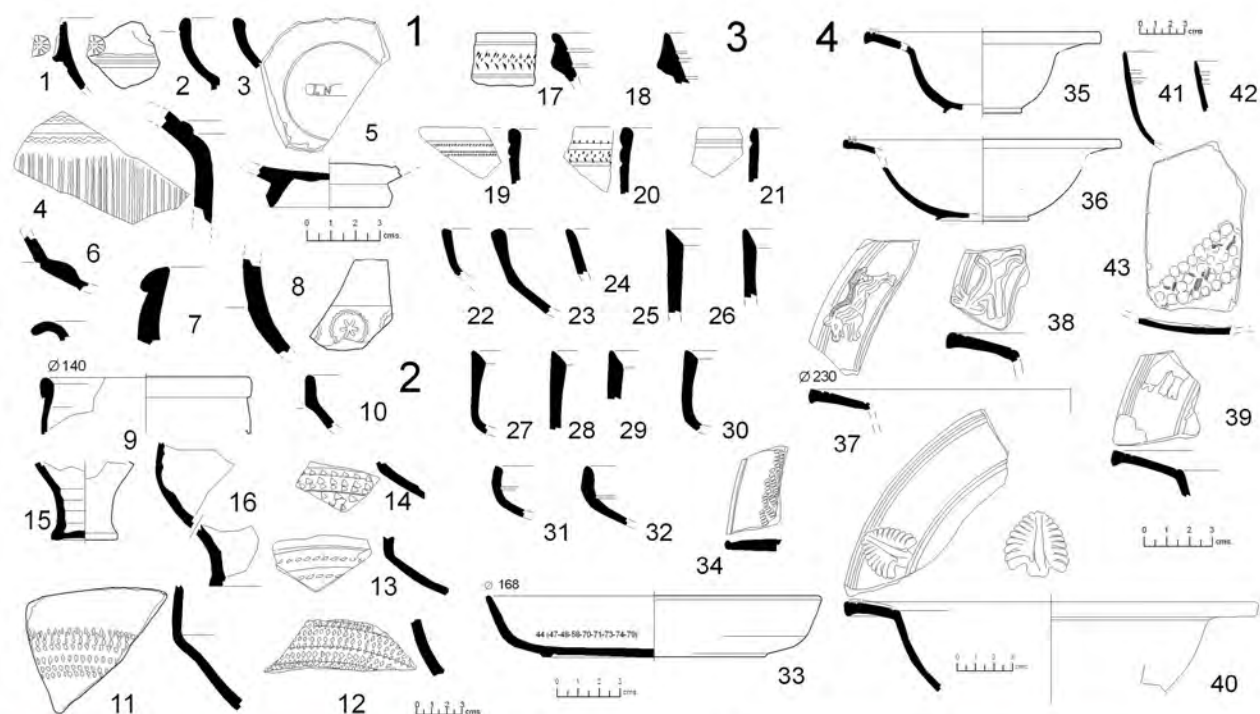

Figura 2. Fragments de vaixel·la sud-ga·l·lica, hispànica i africana (dibuixos i fotos JCDN).

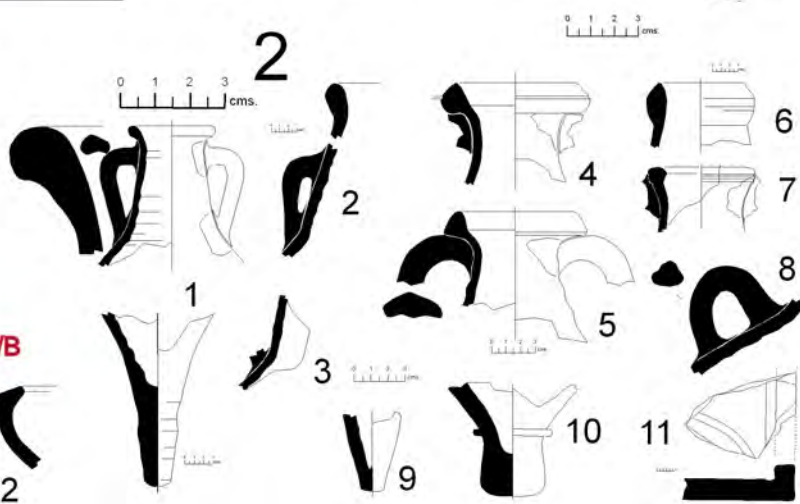
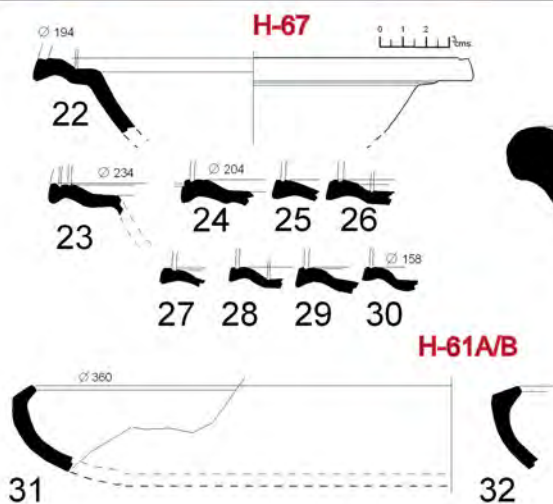
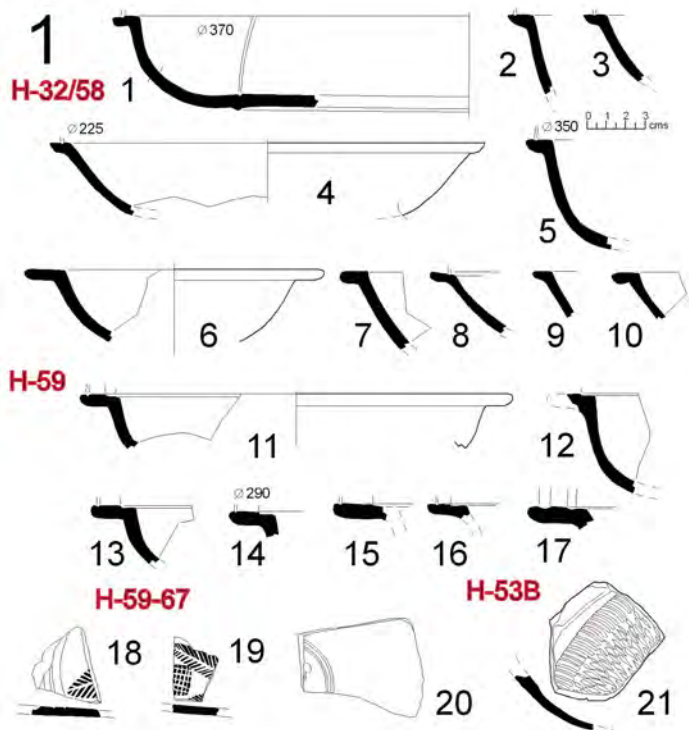

Figura 3. Fragments de vaixel·la fina de TSAD i d'àmfores tardoromanes (dibuixos i fotografies de JCDN).

ÀMFORES (fig. 3,2)

Entre els materials procedents de l'abocador sorpren l'escassa presència de restes d'àmfores. Només s'han pogut identificar sis o set contenidors de transport. Vegem-ne la relació.

Africana III B. Una de les variants de Keay XXV (fig. 3,2,1-3). Fragments de tres colls i un pivot d'àmfores possiblement per al transport de vi de la regió de Nabeul, Tunísia, en el segle iv, especialment a la segona meitat (Bonifay, 2004, 122, fig. 64).

Dressel 30, Bonifay 60 o tal vegada Almagro 51C o Keay XXIII (fig. 3,2,4-5). Dos colls d'àmfores per a transportar possiblement vi del nord d'Àfrica, potser de la regió del cap Bon, entre finals del s. iii i mitjan s. iv (Bonifay, 2004, 148, fig. 81, o Keay, 1984, 172-173).

Africana gran IIC (fig. 3,2,6). Fragment de la vora d'una àmfora de grans dimensions, de mitjan segle iii fins al iv que transportava les *salsamenta*, i potser en alguns casos oli, productes de la perifèria de la regió de Nabeul / Neapolis, encara que també es va imitar a altres zones properes (Bonifay, 2004, 115, fig. 60-61).

RE-0101 (fig. 3,2,7). Fragment de vora d'àmfora ebusitana potser per al transport de vi entre el segle iv i el vi, segons contextos del Pla de ses Figueres de Cabrera, tot i que a Eivissa està ben documentada a la cisterna de l'edifici A de ses Païsses de Cala d'Hort a la primera meitat del segle v, i és present també a diversos jaciments de Mallorca i també a Menorca a les excavacions de la Catedral, a Ciutadella, en un context de la segona meitat del segle iv (Ramon i Cau, 1997, 281; Riera Rullan, 2015, 597-599; Riera, Jofre i Orfila, 2007, fig. 9).

Podem afegir aquí una nansa de difícil classificació dos pivots, un dels quals podria ser d'una àmfora Keay LXIIC de mitjan s. v. També hi ha un fragment de *tegula* amb marques de ditades (fig. 3,2,11).

CERÀMICA DE CUINA AFRICANA, FORMES "CLÀSSIQUES" (fig. 4)

Els plats-tapadores H-196, una bona part amb vora fumada, estan molt ben representats a l'abocador de sa

Muradeta-es Pla: 12 unitats (fig. 4,1-12), com arreu dels jaciments menorquins on es registra activitat d'ençà el segle ii i almenys fins al segle iv, com passa també a Mallorca, Eivissa i gairebé a tota la Mediterrània occidental. A Cartago es registren en dipòsits del iv (Fulford, 1994, 64) i entre les localitzacions menorquines tardanes contextualitzades cal mencionar les de la Catedral de Menorca, de mitjan segle iv, i les des Cap des Port de Fornells, que arriben al segle v (Riera Rullan, 2015, 456-460, amb totes les altres referències balears).

Les cassoles Hayes 23 estan representades a l'abocador amb 17 unitats (fig. 4,13-29) i és una de les que es feien servir amb les tapadores abans esmentades i per tant tenen també la mateixa cronologia. És ben documentada a tota la Mediterrània occidental i a la costa atlàntica entre la primera meitat del segle ii i els inicis del segle v; es consideren residuals als contextos d'Òstia i Cartago a finals del iv i principis del v. És molt abundant als jaciments mallorquins: Pollentia, Palma i Portocristo, entre molts d'altres, als eivissencs i també als menorquins, on destaca a Sanitja i a Iamo/Ciutadella, en què a les excavacions de la Catedral es registre a la segona meitat del segle iv (Riera Rullan, 2015, 448-450).

Un model de cassola, que també es feia servir amb els plats-tapadores, encara més difós que l'anterior és el H-197, antigament anomenat de llavi o vora aplicada o amb patina cendrosa en una classificació purament descriptiva: 12 unitats (fig. 4, 30-41). També és una forma de llarga durada, comuna a tots els àmbits domèstics de la Mediterrània occidental entre la segona meitat del segle ii i la segona meitat del iv o inicis del v i amb molt bona representació a totes les Balears (Riera Rullan, 2015, 452-456).

Una cronologia més precisa es pot apuntar per a la cassola Sidi Jdidi 6 (Bonifay, 2004, 237, fig. 126), que es localitza a l'abocador (fig. 4, 42) i que al jaciment tunisià cal datar entre la meitat o la segona meitat del segle v.

Les produccions africanes de cuina tenen una llarga cronologia entre el segle ii i el v dC i per tant és imprescindible conèixer-ne el context per a determinar la cronologia precisa de les produccions detectades.

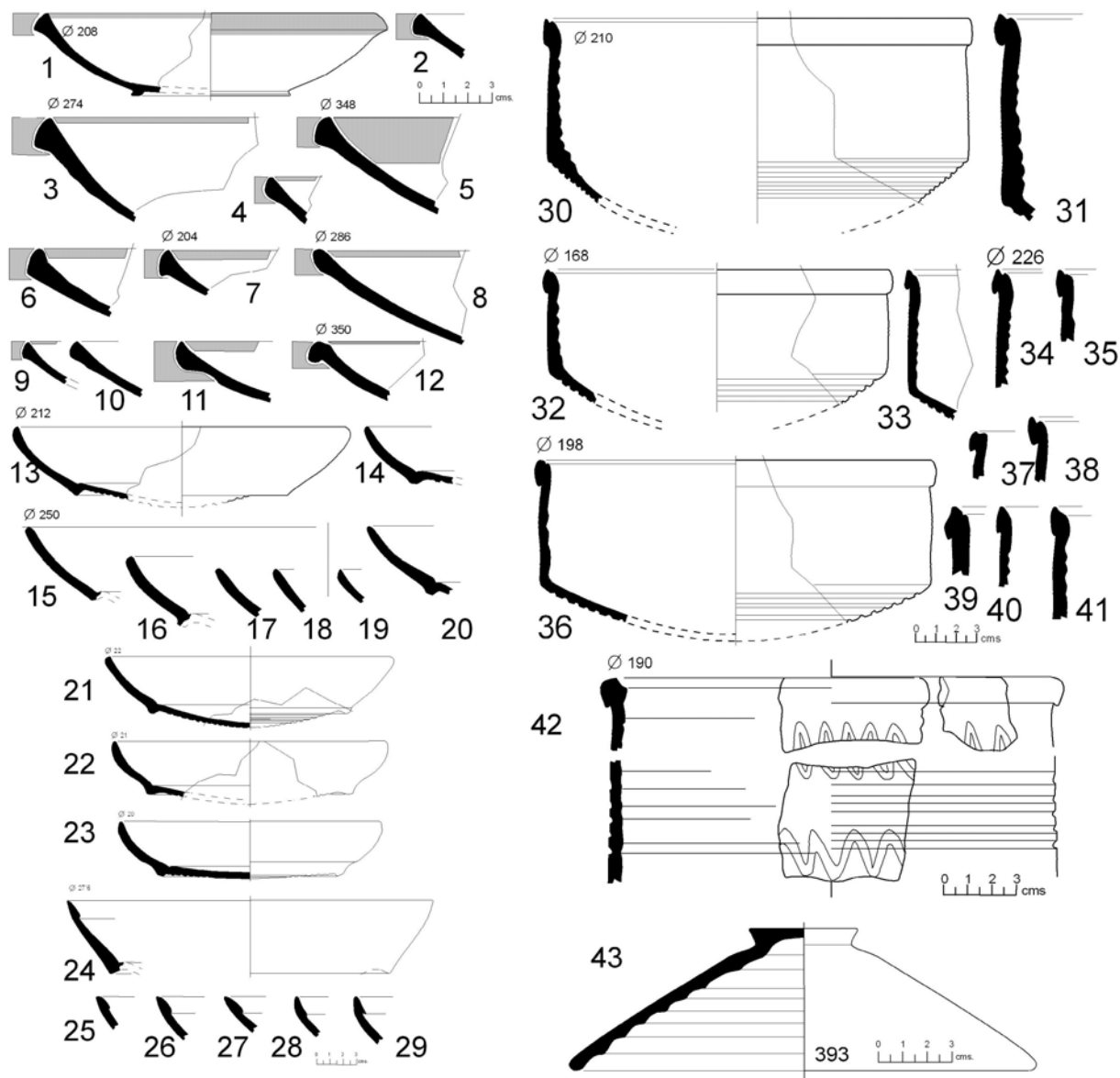

Figura 4. Ceràmica de cuina del nord d'Àfrica (dibuixos JCDN).

LES PRODUCCIONS EBUSITANES (fig. 5,1 i 2)

Aquest és un grup també important a l'abocador, tot i que, a manca d'estudis arqueomètrics, sens plantegen alguns dubtes, i comencem per aquí precisament amb tres gerretes (fig. 5,1,1-3) que formalment, potser, estan més a prop de tipus nord-africans, com els que Fulford inclou entre el núm. 20 de les seves formes tancades, que data entre 475/500-550 (Fulford, 1984, 208, fig. 80), però que creiem obra ebusitana encara poc documentada propera als grups RE-0304 o RE-0307 del segle iv fins al 450 (Ramon, 1986, fig. 9; 2009, 566, fig. 2).

Quelcom semblant passa amb alguns gots / gerretes, una d'elles decorada amb un solc angular a la panxa (fig. 5,1,4-6), que consideram propers al grup RE-0501c, de la mateixa cronologia, que sí que està present amb un o dos individus (fig. 5,1,7-8), molt semblants als de la cisterna de l'edifici A del jaciment eivissenc de ses Païsses de Cala d'Hort (Ramon, 1986, fig. 6,11; 2009, 566, fig. 2).

Hi ha dos ribells ebusitans del grup RE-0816b (fig. 5,1,9-10) semblats als de la cisterna esmentada de Cala d'Hort, de la primera meitat del segle v i de les excavacions del castell d'Eivissa, entre 475-525 (Ramon, 1986, fig. 12,2; Ramon i Cau, 1997, 285-287, fig.16), ben documentat, per altra banda, a Alacant, Tarragona, Mallorca i Cabrera (Riera Rullan, 2015, 415-420).

És destacable entre les ceràmiques ebusitanes el conjunt de bols amb broc per a processar aliments, anomenats també de molt diverses maneres atenen al característic "pitorro vertedor" del tipus RE-0901c. Són fragments molt petits de vores de fins a 9 bols (fig. 5,2,1-9), tots decorats amb solcs paral·lels just a l'exterior de la vora, que adopta inclinacions i reguixos diversos que denoten els exemplars intermedis, entre el Baix Imperi i l'època vàndala enfront dels bizantins. Només un fragment ha conservat el broc sencer. Aquests bols ebusitans que s'exportaren a tot l'arxipèlag es van datar molt bé a les excavacions del castell d'Eivissa en contextos vàndals del 475-525 (Ramon i Cau, 1997, 284-285, fig. 15; Ramon, 2009, 571, fig.6). Són molt presents a diversos jaciments de Mallorca i sobretot a Cabrera (Riera Rullan, 2015, 400-408) i també a Menorca, on sortiren as Cap des Port de Fornells (Palol,

1982, fig. 27), en què sembla que alguns es consideraren de fabricació menorquina, i es coneixen a Sanitja, es Mercadal (encara inèdits), i al nucli antic de Iamo, Ciutadella (troballa inèdita a la costa de Capllonc), on aquests bols culinaris s'han documentat, a més també de les excavacions de la Catedral (Riera, Jofre, Orfila, 2005, fig. 8).

PANTELLERIAN WARE O CERÀMICA TARDANA DE CUINA (fig. 5,3)

Fragments d'un nombre mínim de 22 atuells de ceràmica tardana de cuina o de foc feta a mà o amb torn lent es poden individualitzar en el conjunt de sa Muradeta-es Pla (fig. 5,3,1-22). És una ceràmica feta amb argiles i desgredants d'origen volcànic que la fan especialment apta per a suportar altes temperatures i per tant és idònia per a cuinar; era força econòmica i es coneix d'ençà Hayes com a *late roman cooking ware* (LRCW) o com a ceràmica de Pantelleria, perquè en aquesta illa entre Tunísia i Sicília se n'ha documentat una àmplia producció, tot i que és ben segur que no era l'únic lloc on es fabricava i s'exportava al seu entorn de la Mediterrània central, i arribava també a la península Ibèrica. Abans de Pantelleria aquesta ceràmica ja havia estat documentada en el segle i aC a les excavacions de Cartago, on va ser prou abundant fins al final de l'Imperi vàndal. Precisament fou a l'època vàndala quan aquesta ceràmica experimentà la més àmplia difusió a Sicília, Còrsega, Sardenya, el nord d'Àfrica, la costa llewantina peninsular i, certament, les Balears, on els darrers vint anys se n'han documentat diversos grups a un bon grapat de jaciments, particularment de Mallorca i d'Eivissa, però també a Menorca (Santoro, 2003, 65-66; Fulford, 1984, 166-167; Reymolds, 1985, 245-247; Ramon i Cau, 1997, 279-280; Riera Rullan, 2015, 452-506). El grup de sa Muradeta-es Pla està integrat per diferents tipus d'olles i cassoles; només un petit fragment de tapadora i un fragment de nansa plana amb solcs destaca en el conjunt (5,3,19). Caldrà fer l'estudi arqueomètric d'aquestes ceràmiques per esbrinar si hi ha, com sembla, diverses produccions i el seu origen, però, en principi, cal pensar en unes datacions entorn a la segona meitat del s. v i la primera del vi, els anys vàndals de Menorca, ja que sembla que l'abocador ja no era operatiu a l'època bizantina.

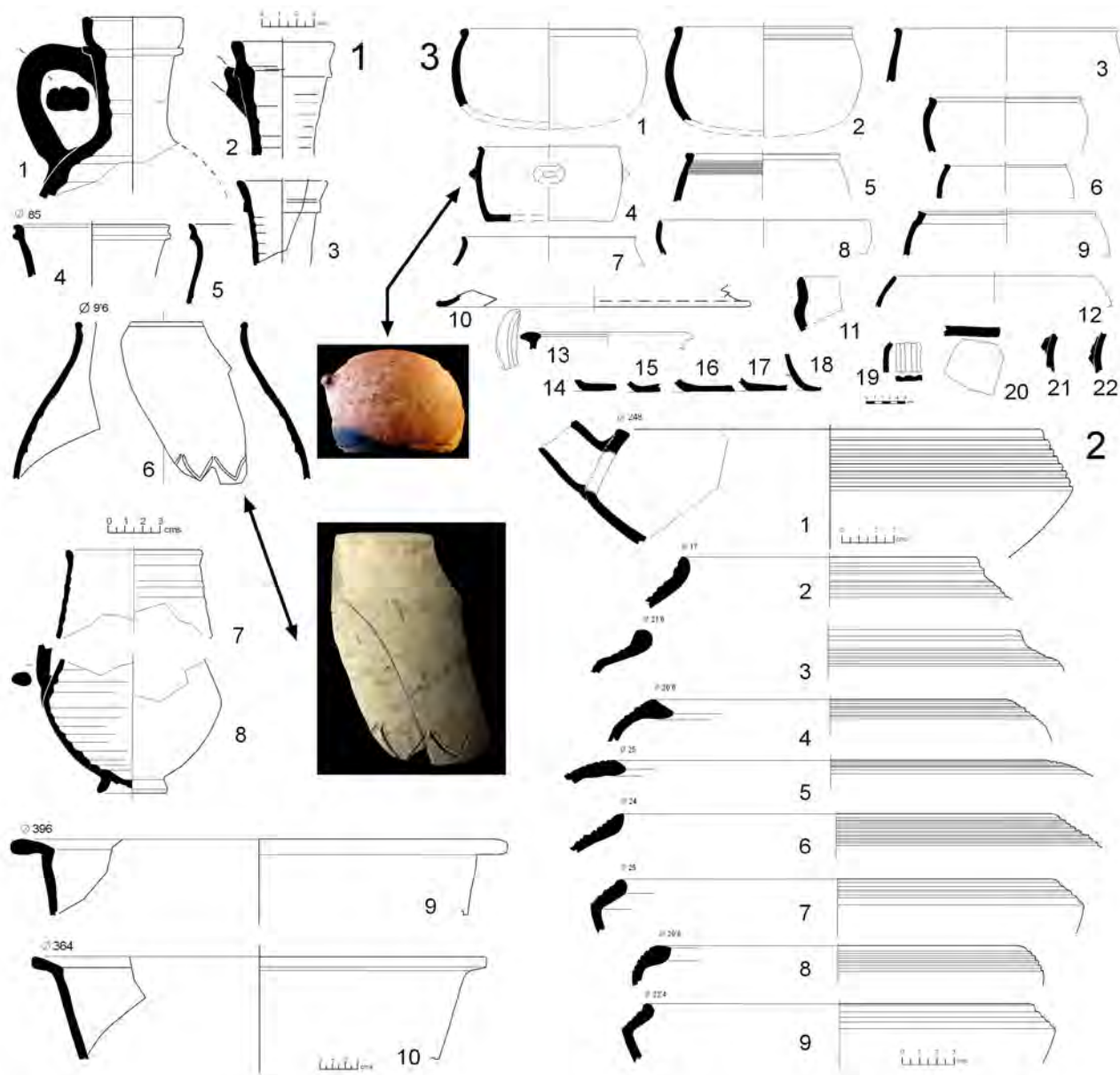

Figura 5. 1: Ceràmica comuna nord-africana i ebusitana; 2: Conjunt de bols de cuina amb broc; 3: *Pantellerian ware* o ceràmica de cuina feta a mà o amb torneta (dibuixos i fotos JCDN).

LLÀNTIES, MONEDES I VIDRES (fig. 6)

Fins a dotze fragments de llànties proporcionà l'abocador, dues de les quals conserven en bon estat gairebé tot el disc i dues més el segell del fabricant, un d'ells il·legible. Totes són marcadament africanes. Els manuals utilitzats en la classificació són: Deneauve, 1974; Bussièrre, 2000, i Bonifay, 2004.

Veiem una llàntia feta amb motlle de segona generació, molt grollera, que no respon als prototipus industrials coneguts (fig. 6,1,1), amb ansa anular, vora molt desgastada que no permet apreciar els ornaments i disc amb una bona representació mítica de Venus dempeus i de cara, amb el cap a la dreta, llançant a l'aire una poma amb la mà esquerra i acaronent-se els cabells amb la dreta. Una variant d'aquest tema es pot veure en una llàntia del tipus VIII B de Cartago, datada entre 150-200 dC (Deneauve, 1974, núm. 978). També hi ha una llàntia de tipus Bussièrre E IV,2; Bonifay 34, que es pot datar entre els segles IV i V. És una variant de les produccions amb missatge propagandístic de Tipasa però sense el missatge epigràfic, que té un bon paral·lel a Cartago en contextos de finals del IV (Bonifay, 2004, 351) (fig. 6,1,2). Cal destacar una llàntia Deneauve VII,3; Bussièrre DII,1; Bonifay 6, amb inscripció incisa a la base, en dues retxes: (MA)VRI / CI, de finals del II o principis del III, com a la necròpolis de Pupput, amb la mateixa signatura (fig. 6,1,3).

Entre els fragments més petits de llànties datables entre el IV i el V s'identifiquen una vora de llàntia de segona generació de Deneauve VIII,3; Bonifay 31 amb paral·lel a Oudhna (fig. 6,1,4); un fragment amb triple filera de glòbuls, variant del tipus Deneauve VIII,3, Bonifay 32, ben documentada a la necròpolis de Pupput (fig. 6,1,6), i un fragment decorat amb línies radials paral·leles de Deneauve XIB o Bonifay 33, ben datada a *Thuburbo Majus* i a Cartago (fig. 6,1,7).

A més, destacam un petit fragment de vora amb òvuls d'una llàntia de bec cordiforme, com també la de la fig. 6,1,12, tipus Deneauve VIII,3, Bonifay 8, de finals del segle II o principis del III, com els de la necròpolis de Pupput, a més de dos fragments d'*infundibulum* i becs amb restes de mascara de llànties africanes del grup Atlante X de la segona meitat del segle V o posterior (fig. 6,1,9-10). Val a dir que algunes d'aquestes llànties estan documentades a les excavacions de la catedral de Ciutadella (Riera, Jofre i Orfila, 2005, fig. 8).

Vidres i os (fig. 6,2)

Entre els fragments de vidre localitzats a l'abocador, 19 en total, hi ha petits fragments de vores i bases de plats, gots, ampolles cilíndriques i de base rectangular, així com algunes nanses d'ampolles i vasos o escudelles fets amb motlle i un fragment pla d'un plat elaborat amb la tècnica del *millefiori* (fig. 6,2,17). Tots aquests vidres són comuns entre els segles I i II dC, encara que alguns es poden datar ja en el Baix Imperi.

Només hi ha un objecte d'os, un *acus crinalis* sencer amb cap ovoide, de cronologia també imprecisa.

Monedes (fig. 6,3)

Fins a deu monedes del Baix Imperi es van recuperar entre les deixalles de l'abocador de sa Muradeta, dues de Constantí I (306-307, 307-337), una de Constanci II (324-337), quatre de Constant (337-350) i les tres restants, també molt deteriorades, petits bronzes d'altres individus de la dinastia constantiniana.

REFLEXIÓ FINAL

La vida quotidiana en ambients domèstics, en especial a la cuina i a la taula, de Iamo, la Ciutadella romana, surten a llum entre les deixalles d'aquest abocador de sa Muradeta-es Pla de Sant Joan. Fins i tot es podrien ensumar, davant els atuell que hi surten, les flaires de les viandes tractades i presentades i especular sobre les pràctiques i alguns costums de la vida diària. I no cal dir que si aquests objectes s'haguessin pogut recollir d'una forma coherent, juntament amb les nombroses deixalles orgàniques que sempre s'integren als abocadors, la informació fora més interessant. Però aquest no ha estat el cas, sinó més aviat la crònica d'una desfeta amb una minsa recuperació, que, finalment, es posa a l'abast de tothom. Com s'ha avançat al començament d'aquesta presentació pública, potser el més sorprenent d'aquest conjunt —primera part— dels materials és l'absència del món bizantí, un buit curiós entre vàndals i àrabs, que l'únic que ens diu és que aquest abocador sembla que no es va utilitzar al llarg d'alguns segles. Però potser a la vora, o a escassa distància, en els horts des Pla, vora el port de Ciutadella, encara esperen els documents que aquí s'han trobat a faltar.

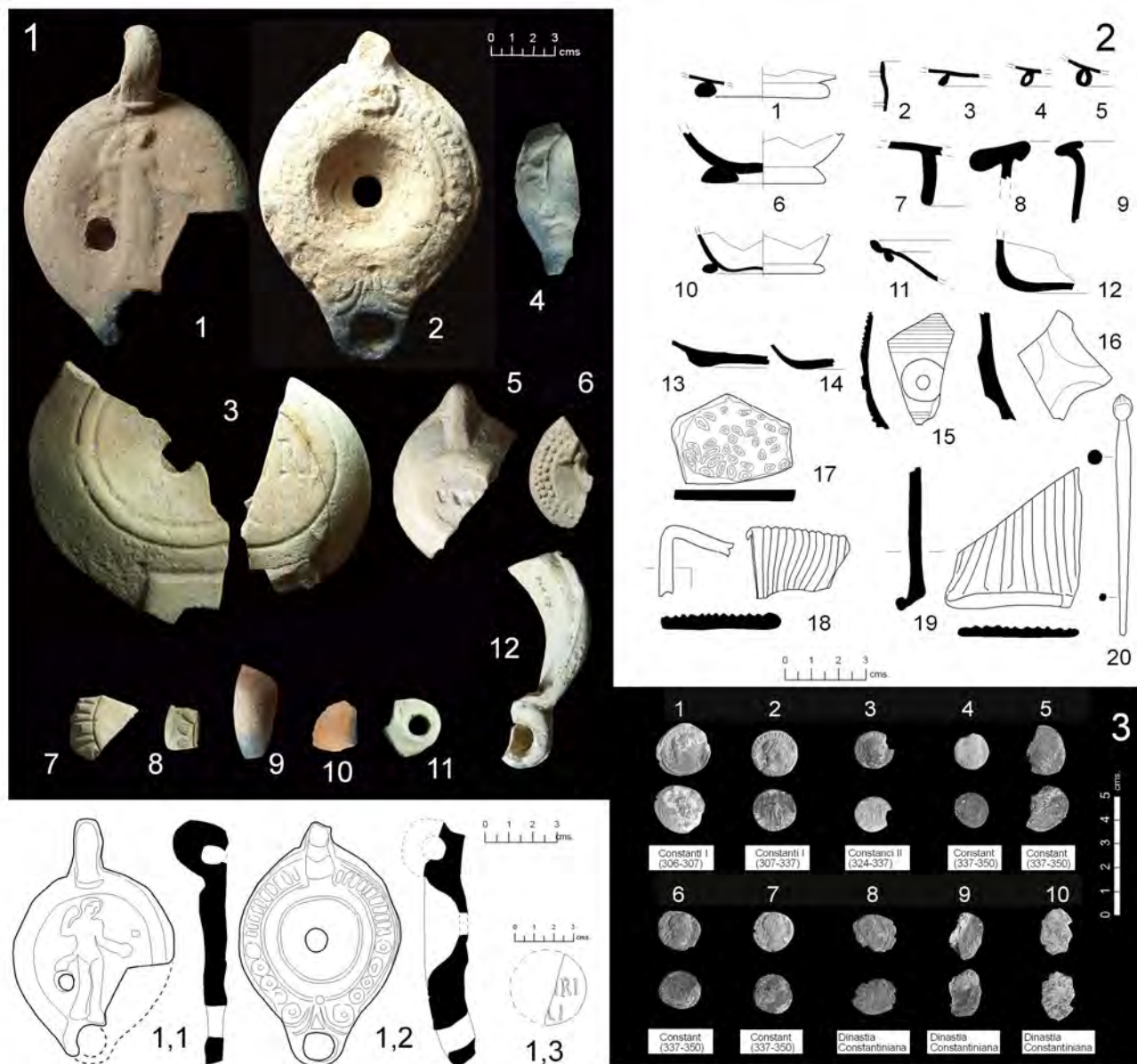

Figura 6. 1: Fragments de llànties; 2: Fragments d'atuells de vidre i *acus crinalis* d'os (20); 3: Numismàtica (fotografies i dibuixos: JCDN).

BIBLIOGRAFIA

BONIFAY, M., 2004: Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique. BAR International Series, 1301. Oxford.

BUSSIÈRE, J., 2000: "Lampes antiques d'Algérie". Monographies Instrumentum, 16. Montagnac.

DENEAUVE, J., 1974: Lampes de Carthage. Editions du CNRS. Paris.

HAYES, J.W., 1972: Late roman Pottery. A catalogue of Roman Fine Wares. The British School at Rome. Londres.

FULFORD, M.G.; PEACOCK, D.P.S., 1984: Excavations at Carthage: The British Mission, vol I,2. The Avenue du President Habib Bourguiba, Salammbô. The pottery and other ceramic objects from the site. University of Sheffield, The British Academy.

KEAY, S.J., 1984: Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the Catalan evidence. BAR International Series, 196. Oxford.

ORFILA, M.; CAU, M.A., 1994: "Las cerámicas finas procedentes de la cisterna de Sa Mesquida, Mallorca", III Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica, Barcelona, 257-288.

PALOL, P. 1982: "La basílica d'es Cap des Port, de Fornells. Menorca". Actes de la III Reunió d'Arqueologia Paleocristiana Hispànica. IX Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular. Publicacions eventuales, 31. Universitat de Barcelona, 353-403.

RAMON, J., 1986: El Baix Imperi i l'època bizantina a les illes Pitiüses. Consell Insular d'Eivissa i Formentera.

RAMON, J.; CAU, M.A., 1997: "Niveles de época vándala de Es Castell (Eivissa)". Taula rodona Contextos ceràmics d'època romana tardana i de l'alta edat mitjana (segles iv-x). Arqueomediterrània, 2. Barcelona, 269-311.

RAMON, J., 2009: "La cerámica ebusitana en la Antigüedad Tardía". D. Bernal i A. Ribera (ed.): Cerámicas hispanorromanas. Un estado de la cuestión. Universidad de Cádiz, 563-583.

REYNOLDS, P., 1985: "Cerámica tardoromana modelada a mano de carácter local, regional y de importación en la provincia de Alicante". Lucentum. IV, 245-267.

RIERA RULLAN, M., 2000: "Estudi dels materials". J. Sánchez (coord.): Investigacions al voltant de l'excavació del

solar de Correus de Ciutadella. Publicacions des Born, 7. Ciutadella, 129-149.

RIERA RULLAN, M., 2015: Arqueologia d'una instal·lació monacal primerenca a l'arxipèlag de Cabrera (Illes Balears) (segles v-viii dC). Restes arquitectòniques, de producció, ceràmica i altres materials arqueològics. Tesis doctoral. UA. Consulta 03-01-2017. <<http://www.tesisenred.net/handle/10803/381078>>.

RIERA RULLAN, M.; JOFRE, C.; ORFILA, M., 2005: "Els nivells d'època antiga del solar de la Catedral de Menorca. Campanyes d'excavació de 1999 i 2000". L'Antiguitat clàssica i la seva pervivència a les Illes Balears, XXIII Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, 459-471.

SANTORO, S., 2003: "Cronologia e distribuzione della Pantellerian Ware". A cura d'S. Santoro, G. Guiducci, S. Tusa: Pantellerian Ware. Archeologia subacquea e ceramiche da fuoco a Pantelleria. Regione Siciliana, 66-70.